

LEA KAMPE

Varsovan enkeli

Romaani
Irena
Senderistä

BAZAR

LEA KAMPE

Varsovan enkeli

Suomentanut Sari Ristolainen

BAZAR

Ensimmäinen painos
Bazar Kustannus
www.bazarkustannus.fi

Suomentanut Sari Ristolainen
Saksankielinen alkuteos *Der Engel von Warschau*
© 2021 Piper Verlag GmbH, München/Berlin
Bazar Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-376-752-2

Taitto Jukka Iivarinen / Taittopalvelu Vitale
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut:
tuotevastuu@bazarkustannus.fi

Cläre Müllerille
Aina rinnallani

Luku 1

”SISÄÄN!” huusi valtakunnanministeri tohtori Hans Frank Berliinin-toimistossaan ja nosti katseensa kirjoituspöydästään.

Ovesta astui nuori SA-mies. Ensi silmäyksellä vankkarakenteinen ja pyöreäkasvoinen Ludwig Fischer toi mieleen hyväntuulisen maalaispojan, mutta hänen pienissä silmissään häälyi jotakin kavalaa.

”Käykää sisään, käykää sisään”, Frank sanoi lupsakkaasti. ”Konjakkia kenties? Tai brandya? Vai olisiko snapsi enemmän mieleen?”

Fischerin ilmeestä kuvastui silkka hämmennys.

Frank nauroi. ”Tapaamme tänään hilpeissä tunnelmissa, joten istuutukaamme toki.” Hän lähti kohti matalaa pöytää, jolle oli aseteltu laseja ja pulloja, kaatoi juomat ja istahti sitten sohvalle viittoillen Fischeriä istuutumaan nojatuoliin itseään vastapäätä. Sitten hän vilkaisi nopeasti ajan kaappikellosta. ”Aika on koittanut. Sain juuri kuulla, että majuri Naujocks on vastaanottanut koodisanan tasan neljältä.” Frankin suu vetäytyi virneeseen. ”Isoäiti kuollut’. Kuka olisi uskonut? No, joka tapauksessa Naujocks miehineen valtaa muutaman tunnin kuluttua oman radioasemamme Gleiwitzissa puolalaiskapinallisiksi pukeutuneina. Tavaton provokaatio, jota me saksalaiset emme tietenkään voi sietää, ja senpä tähden emme

voi muuta kuin julistaa puolalaisille sodan. Oletan hyökkäyksen käynnistyvän pikkutunneilla.”

Ludwig Fischer nauroi. ”Tokihan puolalaiset osaavat odottaa meitä. Ovat kaikessa kiireessä keskittäneet rajalle muuttaman hassun joukon. Salavikhaa, jotta emme provosoituisi. Ja he todella luulevat, ettemme ole huomanneet mitään.”

”Aivan, tosiaan, heillä huhutaan olevan vieläpä ratsujoukkoja. Heppoja, Fischer, heppoja. Mitä luulette heidän tuumaavan, kun he seisovat vastatusten hyökkäysvaunujemme kanssa. Toivon vain, etteivät nuorukaisemme järjestä eläinparkojen verilöylyä.” Frank virnuili taas ja laski kätensä sohvalla selkänöjälle.

”Siihen heillä ei ole aikaa”, Ludwig Fischer vastasi. ”Me kaikki tiedämme, että koko farssi on ohi muutamassa viikossa. Puola on vallattu viimeistään syyskuun lopussa, ja Varsova on meidän.”

”Tuo on oikea asenne, Fischer!” Frank huusi ja kumartui lähemmäs. Viistosti paistava iltapäiväaurinko sai hänen leveän otsansa ja korkealle pakenevat ohimonsa kiiltelemään. Kiiltävänahkainen sohva hohteli punaruskeaa sävy sävyyn hänen kädessään pitelemänsä, toistaiseksi koskemattoman brandyn kanssa. ”Juuri siksi pyysinkin teidät tänne.” Hän piti lyhyen tauon. ”Minut on nähkääs nimitetty Puolan äskettäin perustetun kenraalikuvernementin kenraalikuvernööriksi. Tarvitsen Varsovan kaupunkiin luottomiehen.” Hän katsoi Fischeriä valppaasti tutkaillen. ”Olen ajatellut teitä. Mitä mieltä olette? Varsovan kuvernööriksi? No, miltä kuulostaa?”

”Se olisi kunnia, tohtori Frank.”

Frank nyökkäili ajatuksissaan. ”Kunnia sille, jolle kunnia kuuluu. Olemme tuumineet, että Brühlin palatsi soveltuisi virka-asunnoksenne. Pilsudski-aukiolla, jonka nimeämme

uudelleen Adolf-Hitler-Platziksi. Asua voitte huvilassa Konstancinin hienostokaupunginosassa, joka täytyy ehdottomasti muistaa säästää ilmahyökkäyksiltä.” Hän kohotti lasiaan, ja Fischer vastasi nostamalla omaa lasiaan. ”Varsovalle, uudelle saksalaiskaupungille, sekä sen kuvernöörille. Terveudeksi!”

Luku 2

KÄYTÄVÄSTÄ KUULUI, miten ovi ensin avattiin ja painettiin sitten taas hiljaa kiinni. Irena kuuli nopeita, keveitä askelia. Hän vilkaisi kelloa, ja häntä alkoi hymyilyttää. Puoli viisi. Oman kellonsa voisi asettaa oikeaan aikaan Elenan mukaan. Kaikki Varsovan sosiaalivirastossa tiesivät Elenan lähtevän töistä säännöllisesti puolta tuntia muita aiemmin, vain Elena itse oli visusti sitä mieltä, ettei hänen jokapäiväistä pakoaan toimistosta huomannut kukaan.

Irena nojautui taaksepäin toimistotuolissaan, ja kun myös portaikkoon johtava yhdysovi käytävässä kuului loksahdavan kiinni, hän sulki silmänsä. Ulkoa kuului moottoreiden ääntä, askelia ja kahden naisen heleää puhetta. Sitten mukulakiviltä kantautui lähestyvän vossikan äänet ja ajurin pitkä vislaus. Kaikkein päällimmäisimmäksi tunkeutui kuitenkin yhtäkkiä aivan toisenlainen, itsepintainen ääni, kun pullea, suriseva kärpänen iskeytyi toistuvasti ikkunalasia vasten. Irena avasi silmänsä. Hän katseli jonkin aikaa hyönteistä, joka yritti läpäistä näkymättömän esteen pelkällä tahdonvoimalla. Sitten hän nousi ylös ja meni avaamaan ikkunan.

Työpöytänsä ääreen palattuaan hän viimeisteli päivän viimeisen raporttinsa ja luki läpi kirjoittamansa tekstin. Kaikki vaikutti olevan kunnossa. Mikään ei houkutellut

lähempään tarkasteluun. Toki hänen olonsa oli ollut muutoinkin varmempi nyt kun hän ei enää kaunistellut totuutta yksinään vaan yhdessä työtoverinsa Irka Schultzin kanssa. Omantunnon pistoksia hänellä ei ainakaan ollut. Se, mitä hän teki, oli oikein, sillä Puolan hallitus oli muutama vuosi takaperin rajoittanut juutalaisten sosiaalietuuksia rankalla kädellä ja liittänyt ne tuhansiin absurdeihin ehtoihin, mikä oli iskenyt lujasti köyhiin perheisiin. Siitä saakka Irenalle oli tuon tuosta sattunut pikku virheitä hänen käsitellessään tapauksia: joskus joku lapsi saattoi nuortua paperilla muutama kuukauden, jotta muutoinkin jo köyhyysrajalla keikkuva perhe saisi tukensa jatkossakin; joskus taas, niin kuin tänään, asuinpinta-ala pieneni. Eikä kyse oikeastaan ollut edes valehtelusta, Irena ajatteli. Käynti Geremekeillä aiemmin iltapäivällä oli masentanut häntä. Kuusihenkinen perhe asui väitetysti kahta huonetta, mutta tosiasiasa umpikiero vuokranantaja oli kyhännyt tilaan pelkän puisen sermin. Irena oli katsonut parhaaksi oikaista lomakkeella kyseisen harhan, ja niin perhe oli jälleen oikeutettu kuukausittaiseen tukeensa.

Hän vetäisi arkin pois kirjoituskoneestaan ja laski sen pinon päällimmäiseksi. Läheisen kirkontornin kello löi viittä. Irenan tiedettiin työskentelevän myöhään, aina siihen saakka, kunnes viimeinenkin tehtävä oli hoidettu. Tänään hän halusi kuitenkin lähteä ajallaan. Eräs työtoveri, jonka kanssa hän oli ystäväystynyt, juhlistaisi syntymäpäiväänsä jälkikäteen puistopiknikillä.

Ulkona Irenaa löi vastaan tukala helle. Hän pakkasi laukunsa ja syntymäpäiväkakkurasian polkupyöränsä koriin ja hyppäsi pyörän selkään. Ogród Saski, Saksilainen puutarha, oli ihastuttava puisto 1700-luvulta ja vain kivenheiton päässä

Zlotakadulla sijaitsevasta virastosta, jossa hän työskenteli. Irena polki vauhdikkaasti, vaaleat hartiamittaiset hiukset hulmuten. Vilkkaalla Emilii-Plater-puistokadulla hän joutui ajamaan mukulakivillä samalla kun yritti estää vasemmalla kädellään kakkua hölskymästä. Hänen äitinsä oli halunnut välttämättä leipoa babkan, eikä Irena halunnut viedä leivonnaista tarjolle murusina.

Hän ohitti vauhdikkaasti koukaten edessään ajaneet hevosvaunut, jotka olivat pysähtyneet äkkiarvaamatta, ja kääntyi heti sen jälkeen puistoon apposen auki avatusta takorautaisesta portista. Iltapäivän valo siilautui lämpimänä korkeiden lehmusten ja pyökkien latvustojen lomasta. Puistoon oli tullut äitejä, lapsia sekä lastenhoitajia, nurmikentällä istuskeli ystävyksiä pienissä ryhmissä ja siellä täällä näkyi myös yksittäisiä pariskuntia. Mitä syvemmälle puiston vehreyteen Irena polki, sitä kauemmas kaupungin häly haipui. Sen korvasivat linnunlaulu ja mehiläisten surina, ja tuulenvire kahisutteli vanhojen puiden lehtiä. Yhtäkkiä Irena näki, että hänelle vilkutettiin edessä olevalta viheriöltä. Hän alkoi itsekin vaistonvaraisesti heiluttaa kättään.

”No siinähan sinä olet!” Syntymäpäiväsankari ryntäsi Irenan luo, kun hän vielä asetteli polkupyöräänsä nojalleen puuta vasten.

Irena otti ystävänsä tiukkaan syleilyyn. Sitten hän piteli Ewaa käsivarren mitan päässä ja silmäili tätä. ”Pitkästä aikaa”, Irena sanoi puolileikillään nuhdellen. Sen jälkeen kun Ewa Rechtman oli muutama kuukausi aiemmin erotettu tehtävästään sosiaalivirastossa juutalaisen syntyperänsä takia, he olivat tavanneet toisiaan aivan liian harvoin. Irena ikävöi ystävänsä järkkymätöntä optimismia.

”Puhu vain omasta puolestasi, neiti Jokapaikanhöylä”, Ewa näpättyi takaisin. Hän irrottautui syleilystä, suki vaaleaa tukkaansa ja suuntasi kohti kakkurasiaa.

”Babkaa, nam!”

Irena nauroi ja tervehti toisia. Heistä useimmat, mukaan lukien Irka Schultz, Jaga Piotrowska ja Janka Grabowska, olivat Irenan lailla kaupungin sosiaaliviraston palkkalistoilla. Ala Gołąb-Grynberg, joka oli juutalainen niin kuin Ewakin, työskenteli juutalaisessa sairaalassa.

Värikkäällä ruutuliinalla oli lautasia ja voileipäkulhoja. Janka oli tuonut itse tekemäänsä sitruunalimonadia. Ewa pani Irenan babkan kaiken keskelle.

”Toivottavasti tämä on äitisi eikä sinun leipoma”, hän sanoi kurillaan asetellessaan kakkuun punaisia kynttilöitä.

”Voisit toki vähän kaunistella sanojasi”, Irena nurisi, vaikkei hän tietenkään ollut Ewalle vihainen. Ruuanlaitto ja leipominen eivät tosiaan olleet hänen vahvuuksiaan.

”Sinulla on muita avuja!” Irenan vierellä istuva Jaga sanoi ja suukotti häntä poskelle.

Kun Ewa oli syyttänyt kynttilät, he lauloivat puolalaisen syntymäpäivälaulun *Sto lat*, jossa Ewalle toivotettiin ”sataa vuotta”. Hiekkateillä kuljeskelevat kävelijät kääntyivät katsomaan heitä hymyillen. Ewa puhalsi kynttilät sammuksiin ja jakoi kaikille kakunpalat, mutta sitten laskeutui hiljaisuus.

”Minulla on vähän huono omatunto siitä, että istumme tässä ja juhlimme syntymäpäivääni niin kuin ei mitään”, Ewa sanoi viimein.

”Milloin sitten, ellei nyt?” Janka totesi kuivasti. ”Jos Saksa tosiaan hyökkää Puolaan, saamme unohtaa juhlimiset toistaiseksi.”

”Mietek kutsuttiin palvelukseen. Vein hänet eilen asemalle”, Irena sanoi.

Jälleen tuli hiljaista. Saksan ja Puolan välinen jännite oli ollut käsin kosketeltava jo monta viikkoa. Huhut siitä, että Puola panisi sotilaansa liikekannalle kaikessa hiljaisuudessa, olivat alkaneet kiertää jo heinäkuussa, mutta Irenan mies oli kutsuttu palvelukseen vasta nyt. Mietek oli läpikotaisin rauhaa rakastava, maanläheinen, perhekeskeinen mies. Hän oli vastaanottanut muutamaa vuotta aiemmin ensimmäisen virkansa Poznańin yliopistossa ja olettanut itsestään selvästi, että Irena seuraisi häntä sinne. Mutta Irena oli pitänyt sosiaalityötä ja opintojaan Varsovassa tärkeämpinä. Vasta siinä yhteydessä Irena oli oivaltanut kunnolla, miten erilaisia he Mietekin kanssa olivatkaan. Mietek oli kaikkea muuta kuin poliittinen – hänelle riittivät unelmiksi oma klassisen filologian professorinsa sekä pieni perheensä. Irena taas halusi auttaa muita ja punoa ystäviensä kanssa yliopistolla ja sosialistisessa puolueessa suunnitelmia, joiden kautta parantaa maailmaa, eikä sellaiseen voinut ryhtyä paremmin missään muualla kuin Varsovan köyhien ja puutteenaisten keskuudessa.

Vaikka he olivat eläneet Mietekin kanssa tätä nykyä jo vuosia toisistaan erillään ja heidän avioliittonsa oli voimassa pelkästään paperilla, mies oli hänelle tärkeä. Mietek oli hänen lapsuutensa mielitetty, hänen ystävistään se, jonka kanssa hän oli luistellut joka talvi jäätäneellä Veikselillä. Ja nytkö Mietekin pitäisi nostaa sirot kätensä taisteluun saksalaisia vastaan? Sitä oli mahdotonta käsittää. Jos jonkun niin pikemminkin Adamin, entisen luokkatoverin yliopistosta ja hänen parhaan ystävänsä. Irenan tuli vaistomaisesti lämmin. Hänestä tuntui yhtäkkiä tärkeältä puhua Adamista, kertoa toisille, että hänetkin oli kutsuttu palvelukseen. Tottahan

Irena nyt Adamista voisi puhua. He kaikki tunsivat Adamin, kuumakallen, ja hänen vallankumoukselliset ideansa uudesta, aiempaa oikeudenmukaisemmasta ja ennen kaikkea vapaasta Puolasta. Adamin, joka luki ahmien kaiken romanttisista runoista lakikirjoihin ja jonka kanssa Irena keskusteli ja haaveili usein myöhään yöhön jossakin kahvilassa tai puiston lehvästön alla.

Irena ei kuitenkaan sanonut mitään vaan otti toisen palan kakkua. Irka teki samoin. Kun heidän kätensä hipaisivat toisiaan kakkulautasen yllä, heidän katseensa kohtasivat.

”Hyvin kaikki menee”, Irka sanoi. ”Tällä kertaa Englanti ja Ranska eivät jätä Puolaa pulaan, sanokaa minun sanoneen. Ne ovat antaneet siitä sanansa. Tulkoot saksalaiset. Heidän ilonsa jää lyhytaikaiseksi. Mietek ja muut palaavat ennen kuin ehdimme kissaa sanoa.”

”Toivon niin”, Ala vastasi kuulostamatta lainkaan vakuutuneelta. ”Ellei niin käy, meitä odottavat huonot ajat. Koko Puolaa, mutta varsinkin Ewaa ja minua ja muita Puolan juutalaisia. Se, mitä saksalaiset tekevät juutalaisilleen Saksassa, on jo riittävän häijyä, mutta jos minulta kysytään, täällä kaukana kotoa heitä ei pidättele mikään.”

Ewa tarttui Alan käteen. ”Noh, älä ole aina noin pessimistinen. On sentään syntymäpäiväni ja kaikki... tarkoitan, ihan vain teoriassa, jos olisitte sattuneet unohtamaan. Puhutaan jostakin muusta, jooko? Kuka kannattaa?”

Irka ja Janka nostivat nauraan kätensä. Ala puristi Ewaa kädestä, mutta hänen hymynsä oli väkinäinen.

Hämärä oli jo laskeutunut, kun he nousivat ja lähtivät kukin koteihinsa. Irena rakasti pitkiä kesäiltoja ja niiden suomaa vapauden tunnetta sekä tapaamisia puistossa, kahviloissa ja

jäätelökioskeilla. Sinäkin iltana kaduilla kävi ihmisvilinä. Kaikki tuntui olevan kuten ennenkin. Mutta oliko sittenkään? Puhuivatko ihmiset aiempaa äänekkäämmin? Nauroivatko hiukkasen liian kimeästi? Ajettiinko autoilla kovempaa kuin ennen? Irena ei ollut varma.

Kotiin päästyään hän lukitsi polkupyöränsä pihaan ja avasi hiljaa oven asuntoon, jonka hän jakoi äitinsä kanssa. Sisällä oli hämärää. Hän kuunteli nukkuvan äitinsä hengitystä. Se oli rauhallista, ja Irena tunsu helpotusta. Äidillä oli sydänvaivoja, ja hän hengitti usein raskaasti. Irena meni keittiöön, mutta ei sytyttänyt valoja, ja avasi ikkunan. Häntä ei unettanut lainkaan. Liekö syynä Krupnik – Irkan puistoon tuoma omatekoinen hunajalikööri – vaiko muisto kuluneesta päivästä?

Useimmissa Ludwikikadun ikkunoissa paloi yhä valo. Kadun vastakkaisella puolella Irena näki Nowakien istuvan olohuoneessaan radion ympärillä. Hänen ajatuksensa vaelsivat Mietekiin. Tämän liikekannallepanomääräyksessä oli puhuttu ”salaisesta mobilisaatiosta”, mutta asemalla heille oli valjennut, että salaista asiassa oli pelkästään se, ettei siitä ollut uutisoitu sanomalehdissä ja radiossa. Oli ollut työn takana päästä asemarakennukseen ja Mietekin laiturille. Kaikki Varsovan nuorukaiset olivat näyttäneet olevan koolla, ja ensi kertaa Irena oli alkanut pelätä oikein toden teolla. Salasiko hallitus heiltä jotakin? Hän tiesi, että Puola oli alun perin suunnitellut täydellistä liikekannallepanoa, mutta Englanti ja Ranska olivat olleet sitä vastaan. Hitleriä ei kannattaisi yllyttää tarpeettomasti. Irena oli haeskellut asemalaiturilla tuttuja kasvoja tai pikemminkin yksinäisiä tiettyjä kasvoja. Adam oli soittanut hänelle päivää aiemmin ilmoittaakseen, että myös hänet oli komennettu Saksan ja Puolan väliselle rajalle.

Myös Adam oli varmastikin ollut keskellä samaa väentungosta, mutta etsiminen oli ollut hakuammuntaa.

Heidän hyvästinsä Mietekin kanssa olivat olleet lyhyet. Joka puolella oli ollut sotilaita tuuppimassa, ja aina niin sanotun valmis Mietek ei ensi kertaa ollut löytänytään enää sanoja. Viimein Irena oli ottanut langat käsiinsä. ”Pidä huoli itsestäsi”, hän oli kuiskannut ja suukottanut Mietekiä poskelle. Mietek oli vain nyökännyt lyhyesti ja alkanut ahtaautua täpötäyteen vaunuun. Miten hyväntuulisia nuorukaiset olivatkaan olleet! He olivat pursunneet energiaa, roikkuneet junan ikkunoissa ja huikkineet toisilleen kaikenlaista kovaan ääneen aivan kuin olisivat olleet lähdössä lomalle. Ja ehkä asiat voisivat loppujen lopuksi olla huonomminkin. Kun rinnalla oli sellaisia liittolaisia kuin Englanti ja Ranska, mahdollinen sota ei kauaa kestäisi.

Vai oliko kaikki pelkkää silmänlumetta? Oliko Adam, radikaali selvänäkijä, ollut oikeassa? ”He eivät halua meidän huomaavan”, Adam oli sanonut, ”mutta Eurooppa-rakennelman huoneita jaetaan parhaillaan uudelleen kiireen vilkkaa, seiniä kaadetaan ja uusia pystytetään.” Irena ei ollut tiennyt, mitä vastata.

Olohuoneen seinäkello löi yksitoista. Irena sulki ikkunan, paneutui makuulle ja nukahti.

Huone Irenan suljettujen luomien takana täyttyi kimeästä, korvia vihlovasta äänestä. Ujelluksesta, joka ensin voimistui ja sitten taas vaimeni. Hän vaihtoi kylkeä heräämättä. Ujellus jatkui.

”Irena!” Jonkun käsi olkapäällä. ”Irena, herää jo!”

Irena räpäytti silmänsä auki. Ujellus voimistui, muuttui koko ajan uhkaavammaksi. ”Äiti, mikä hätänä?”

”Ilmatorjuntasireenit. Tule jo! Meidän on mentävä ulos.” Äiti ojensi Irenalle kylpytakkia, kun hän hamuili tohveleita. Irena vilkaisi ulos keittiön ikkunasta. Kadun vastakkaisella puolella hän näki herra Nowakin istumassa radionsa äärellä ja hänen vaimonsa nykimässä hihasta miestänsä, joka ei välittänyt. Äiti oli jo rappukäytävässä. Hän piti oikealla kädellään tiukasti kiinni kaiteesta ja laskeutui portaita yksi kerrallaan epävarmoin askelin. Irena otti häntä tiukasti käsikynkästä ja alkoi taluttaa häntä mahdollisimman joutuisasti portaita alas. Pihaovi oli auki ja piha ihmisiä täynnä. Mikseivät he olleet kellarissa?

Vasta silloin Irena huomasi, että ilmatorjuntasireenit olivat ainoa kuuluva ääni. Muutoin oli täysin hiljaista. Auttaessaan äitiään ulos pihaan hän kuulosteli moottorinääniä tai ilmaiskuja. Mitään ei kuulunut. Pihalle kokoontuneet asukkaat katselivat uusia tulokkaita mykkinä. Kaikki näyttivät epäuskoisilta, eksyneiltä. Ihmisten hiukset olivat unen jäljiltä takkuiset ja silmät yhtenä kysymysmerkinä. Myöhemmin Irena ei olisi osannut enää sanoa, kauanko he siinä seisoivat. Aamun autereinen valo alkoi kullata pihaa. Silloin ilmatorjuntasireenien ujellus lakkasi. Pienen hetken oli kuolemanhiljaista. Viimein joukossa kävi kohahdus, ja yhtäkkiä kaikki puhuivat toistensa päälle.

”Vaara ohi, palatkaa koteihinne! Vaara ohi...” Pihaportin takaa kuuluva megafoniin huudettu komento ilmaantui kuin tyhjästä ja heikkeni ohi ajaneen auton loitotessa. He alkoivat liikkua kuin lammaslauha. Irena auttoi äitiään kulkemaan portaat ylös kolmanteen kerrokseen. Siellä hän meni heti radion äärelle. Niin kuin kaikki muutkin, hän ajatteli kiertäessään nuppia. Hakea ei tarvinnut, kaikki asemat lähettivät samaa uutista. Saksalaiset olivat käynnistäneet hyökkäyksensä pohjoisesta, etelästä ja lännestä käsin jo monta

tuntia sitten. Luftwaffe oli lentänyt huomaamatta rajan yli ja pommittanut raja-alueita. Samanaikaisesti maahan oli tunkeutunut hyökkäysvaunujen tukemia jalkaväkidivisioonaa. Uutistoimittajan sanojen mukaan puolalaisjoukkojen pitäisi ryhmittä uudelleen, mitä ikinä se tarkoittikaan.

”Varsova on turvassa”, radioääni väitti. ”Pysykää rauhallisina! Kaikkia hallituksen jäseniä ja kaikkia kaupungin työntekijöitä pyydetään lähtemään työpaikoilleen.”

Irena riensi huoneeseensa pukeutumaan. Radioasema jäi toiseen huoneeseen toistamaan samaa uutista uudelleen ja uudelleen.

”Minne sinä olet menossa?” äiti huudahti, kun Irena pyyhälsi jonkin ajan kuluttua keittiöön.

”Töihin, kuulithan itsekin!”

Äiti tarttui Irenaa käsivarresta. ”Kello on seitsemän. Istu alas ja juo kahvisi. Virastohan ei ole vielä edes auki.”

Irena lysähti puhumattomana keittiöjakkaralle. Hänen ajatuksensa olivat Mietekin ja Adamin luona. Oliko heillä kaikki kunnossa? Olivatko heidän rykmenttinsä joutuneet mukaan taisteluihin? Adamin ajatteluun sekoittui katkeruutta. Adam oli opiskellut lakia ja suorittanut loppukokeensa erinomaisin arvosanoin. Hän halusi ryhtyä asianajajaksi. Viime vuosien antisemitistiset suuntaukset kuitenkin kavensivat hänen uramahdollisuuksiaan. ”Kun on kyse asianajajan virasta, olen juutalainen ja sellaisena ei-toivottu. Mutta kun halutaan lähettää joku rintamalle, käynkin taas puolalaisesta”, Adam oli huomauttanut ironisesti, kun he olivat viimeksi puhuneet puhelimesta.

Irena havahtui ajatuksistaan, kun äiti laski hänen eteensä kahvipannun ja vielä leivän, voin ja hillon. ”Syö”, äiti sanoi ykskantaan. Vastalauseille ei ollut sijaa.

Irena alkoi voidella leipää ikään kuin tahdosta riippumatta. Hän oli kiitollinen äidilleen, joka ei edes yrittänyt käynnistää väkinäistä jutustelua. Hän hotki leivän ja joi kahvinsa. Sitten hän hyppäsi pystyyn, suukotti äitiään otsalle ja juoksi portaat alas kaksi askelmaa kerrallaan.

Jos Irena olikin luullut sukeltavansa työpöyhjille kaduille, hän oli erehtynyt. Koko Varsova tuntui olevan jalkeilla, ja kaikilla oli kiire – miehillä polkupyöriensä selässä, lapsia perässään vetävillä naisilla. Raitiovaunut olivat pullollaan ihmisiä. Liikkeet olivat avanneet ovensa, vaikka kello ei ollut vielä juuri mitään, ja naiset täyttivät ostoskasseihinsa lihaa, kasviksia ja leipää. Hiljaisuus loi kaiken tohinan ylle aave-
maisena tunnelman. Kukaan ei sanonut sanaakaan. Ainoat äänet lähtivät muutamasta marisevasta lapsesta sekä raitiovaunuista, autoista ja hevosvaunuista. Irena polki vimmatusti.

Kiivas hälinä hyökki Irenaa vastaan jo sosiaaliviraston portaikossa, joka oli täynnä virkailijoiden pakeille haluavia ihmisiä. Jotkut kuuluivat jo esittävän vaatimuksiaan. Irenan päästyä käytävään saakka hänen ympärilleen kerääntyi saman tien ihmisrypäs.

”Hetkinen! Yksi kerrallaan!” Irena huusi raivatessaan tietä toimistohuoneeseensa. Yhtäkkiä joku tarttui häntä käsi-varresta ja työnsi hänet hänen huoneensa ovelle. Väkijoukko seisahtui hämmennyksestä aloilleen. Irka Schultz sulki huoneen oven heidän takanaan ja kiersi avainta lukossa.

”Huh”, Irka huoahhti ja lysähti vierastuolille. Oli vähällä, ettei Irena nauranut ääneen. Irka oli osastonjohtaja ja aina varsin tarkka siitä, että näytti ammattimaiselta ja huolitellulta. Nyt hänen puseronsa roikkui ulkona housuista ja kapean solmion solmu oli löystynyt. Vaaleitten hiusten takkujen

perustella Irkan olisi voinut kuvitella viettäneen koko edellisyön jazzklubilla.

Irena piti kielensä kurissa ja tyytyi nyökkäämään käytävän suuntaan. ”Mitä täällä oikein tapahtuu?”

Irka pyörytti silmiään. ”Mitä luulet? Kaikki haluavat kuukausittaisen tukensa välittömästi. Rahansa, elintarvikekorttinsa, soppakeittiökuponkinsa. He pelkäävät, että kohta kaikki on loppu. Monet aikovat lähteä kaupungista. He pelkäävät ilmahyökkäyksiä. Läheskään kaikki työtoverit eivät ole sitä paitsi tulleet tänään töihin.”

Irena istuutui työpöytänsä äärelle. ”Mitäs jos panisit auktoriteettisi likoon ja yrittäisit saada tuonne käytävään vähän järjestystä? Yritä saada ihmiset tulemaan luoksemme yksi kerrallaan.”

Irka nyökkäsi lojaalisti. Hän nautti vielä pienen hetken Irenan huoneen rauhasta, ennen kuin työnsi oven auki ja heittäytyi keskelle oven takana odottavaa myllerrystä.

Reilun tunnin työskenneltyään Irena alkoi pohtia, saisiko hän mitenkään haettua itselleen kahvia viraston keittiöstä. Juuri silloin ilmatorjuntasireenit alkoivat taas ulvoa. Hän kuuli, miten kymmenet jalkaparit lähtivät saman tien rientämään käytävässä ulko-ovea kohti. Irena oli juuri itsekin poistumassa huoneestaan, kun vastapäinen ovi avautui. Jan Dobraczyński, sosiaaliviraston päällikkö, viittoili tervehtimättä portaikon suuntaan.

”Voihan tämäkin olla vain samanlainen varoitus kuin aamulla”, Dobraczyński sanoi huohottaen heidän kiirehtiesään portaita alas. Ulkoa kuului epämääräistä kohinaa. Irena pysähtyi äkillisesti, mutta takaa tungeksi lisää väkeä puskien häntä eteenpäin. Kohina muuttui jylinäksi. Ilman alkaessa väreillä Irena tunsu joutuvansa pakokauhun valtaan. Hän ehti

kellariin juuri kun ensimmäinen räjähdys ravisutti rakennuksen seinää. Painealto tuntui koko kehossa, puristi ilman keuhkoista ja lukitsi korvat. Katosta varisi betonipölyä kuin jauhoa.

Seuraavan puolen tunnin aikana sama tapahtumaketju toistui vähän väliä: ensin kohinaa, joka muuttui koko ajan kovemmaksi jylinäksi, sitten räjähdys, ennen kuin meteli alkoi taas vaimentua. Aina kun pommi iskeytyi johonkin lähistölle, valot sammuiivat muutamaksi sekunniksi. Irenan olisi tehnyt mieli ruveta kirkumaan, mutta hän sai koottua itsensä toisten lailla.

Vihdoin kuultiin vaara ohi -merkki, ja kaikki lähtivät yhtenä virtana kadulle. Irenaa alkoi yskittää, kun hän hengitti sisään harmaanruskeaa ilmaa ja veti keuhkoihinsa savua ja rauniopölyä. Złotakadun rakennukset olivat kaikki ehjiä, mutta jonkin matkan päässä taivaalle kohosi mustia savupatsaita, ja sireenien kimakka ääni kuului joka suunnasta.

Irena tunsu, miten joku laski kätensä hänen olkapäälleen takaa päin, ja hän kääntyi ympäri.

”Jaga!” Hän syleili työtoveriaan ja ystäväänsä aivan vaistomaisesti.

”Tulkaa.” Jan Dobraczyński oli jäänyt seisomaan heidän viereensä. Pitkä ja roteva mies näytti ikään kuin kutistuneen, ja hänen aina niin moitteettomasti taakse kammattut tummat hiuksensa olivat aivan takussa ja betonipölyn valkaisevat. Jaga, hänen sihteerinsä, irrottautui Irenan halauksesta ja lähti ensimmäisenä esimiehensä perään.

Kun kaikki työtoverit olivat koolla Dobraczyńskin huoneessa, heidän päällikkönsä katseli heitä vaiteliaana. Hänet tunnettiin sujuvasanaisuudestaan, mutta siinä hetkessä miehen oli vaikea löytää sanoja. Hermostuksissaan hän koetti

haraa silmilleen valahtaneita hiussuortuvia taakse, mutta hän luopui aikeestaan tuntiessaan valkoisen rauniopölyn pääläellään. Irenan kävi miestä melkein sääliksi. Tämä oli kelvollinen päällikkö, joka teki työnsä taiten. Siitä ei päässyt yli eikä ympäri, vaikka Irena ei tuntenutkaan erityistä sympatiaa miestä kohtaan. Irena oli vakaumuksellinen sosiaalidemokraatti, Dobraczyński puolestaan kuului konservatiiviseen kansallispuolueeseen eikä edes yrittänyt peitellä, ettei arvostanut juutalaisia suuremmin. Miehen eduksi voitiin lukea, että hän antoi työntekijöidensä hoitaa tehtävänsä itsenäisesti. Juuri sen ansiosta Irenalla oli tarvittava vapaus hoitaa asioita omalla tavallaan.

Viimein Dobraczyński alkoi puhua.

”Rouva Sandler vastaa täällä meillä muun muassa kaupungin soppakeittiöistä.” Hän piti lyhyen tauon ja katsoi heitä kaikkia. ”Lienee turhaa edes mainita, että meitä odottaa tulevana päivinä ja viikkoina oikea töiden vyöry. Jo tässä tämänpäiväisessä ensimmäisessä hyökkäyksessä useat ihmiset menettänevät asuntonsa. Sen lisäksi meidän on parasta varautua lähialueilta tuleviin pakolaisiin. Heidän majoittamisensa ja muonittamisensa on meidän tehtävämme.” Dobraczyński piti lyhyen tauon ja jatkoi sitten. ”Haluan että menette nyt perheittenne luo ja varmistatte, että kaikki on kunnossa. Ja kun jälleen tapaamme, haluan kuulla teiltä ehdotuksia siitä, miten pystymme vastaamaan tuohon vyöryyn.” Hän katsoi jokaista vuoron perään. Kaikkien ilmeet olivat vakavat. ”Ja olkaa varovaisia. Teitä tarvitaan täällä. Teistä jokaista, enemmän kuin koskaan!”

Hän vaaransi henkensä lasten tähden

Varsova 1940. Kaupunki jaetaan kahtia, kun saksalaiset sulkevat juutalaiset gettoon. Sosiaalitoimistossa työskentelevä Irena näkee läheltä ihmisten äärimmäisen ahdingon, joka pahenee päivä päivältä. Hän löytää pienen tytön, jonka vanhemmat ovat epätoivoissaan jättäneet yksin, ja päättää pelastaa tämän hinnalla millä hyvänsä.

Yhdestä rohkeuden teosta kasvaa salainen operaatio: Irena järjestää yhä useammalle lapselle uuden henkilöllisyyden ja kuljettaa heidät turvaan geton muurien ulkopuolelle. Jokainen askel voi olla viimeinen, ja mukana kulkee lisäksi huoli rakastetusta, juutalaisesta Adamista.

Lea Kampen *Varsovan enkeli* kertoo tositapahtumiin perustuvan tarinan Irena Senderlisterä, joka pelasti jopa 2500 juutalaislasta varmalta kuolemalta eikä taipunut edes Gestapon kuulusteluissa.

ISBN 978-952-376-752-2

84.2

www.bazarkustannus.fi